

УДК 336.02:364.422

Волохова Ірина Семенівна
д. е. н., доцент, завідувачка кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет (Україна)

ОБСЯГ ТА СТРУКТУРА СУСПІЛЬНИХ БЛАГ В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

JEL classification: H410

Сучасні економічні реалії побудови громадянського суспільства в Україні диктують свої правила щодо розробки та проведення фінансової політики держави. Передусім мають бути винайдені оптимальний обсяг та структура суспільних благ. За рахунок бюджетних ресурсів держава та органи місцевого самоврядування надають суспільні блага, структура яких суттєво залежить від розстановки політичних сил. Зазначене демонструє зміна частки та структури видатків зведеного бюджету залежно від зміни влади в країні.

Так, у 1994 році частка видатків зведеного бюджету у ВВП становила 50,7%. У подальшому, в період з 1995 до 1999 року, частка видатків зведеного бюджету відносно ВВП щорічно скорочується. Показник уперше досягає свого історичного мінімуму в 25,8% у 1999 році. В наступних роках питома вага зведеного бюджету відносно ВВП змінюється несуттєво. Протягом 2005–2009 років частка видатків зведеного бюджету збільшилася, порівняно із показником періоду правління Л. Кучми і сягала позначки 30–32% ВВП. Нова правляча еліта на чолі із В. Януковичем продовжувала збільшувати обсяг видаткової частини зведеного бюджету у ВВП. У зазначений період показник досяг 34–35%. Обсяги перерозподільчих процесів під час правління П. Порошенка майже не змінилися: частка видатків зведеного бюджету у ВВП коливалася в межах 33,0–36,3%. Зміна політичної еліти в 2019 році вплинула на загальний розмір видатків зведеного бюджету відносно ВВП. Цей показник продемонстрував тенденцію до збільшення і в 2020 році досяг рівня 38,6%.

Побудова громадянського суспільства відбивалася і на структурі фінансування суспільних благ за рахунок бюджетів усіх рівнів. Так, пріоритетним напрямком фінансування протягом

1992–1994 років було визначено сферу економічної діяльності. Така тенденція є цілком зрозумілою, якщо зважати на той факт, що Україна знаходилася на ранньому етапі розвитку економіки. Друге місце за обсягом фінансування посідала сфера соціального захисту та соціального забезпечення, на яку в середньому витрачалося 20,5% всіх видатків зведеного бюджету.

Динаміка структури видатків зведеного бюджету за період з 1994 по 2005 рр. свідчить про суттєве збільшення обсягів фінансування сфери соціального захисту та соціального забезпечення – на 17 відсоткових пунктів! Значна увага приділялася у ці роки освіті, на фінансування якої в середньому витрачалося 16,0% всіх видатків зведеного бюджету. На економічну діяльність та охорону здоров'я в середньому витрачалося 15,5% та 11,1% відповідно.

Політика правлячої еліти на чолі з В. Ющенком була спрямована на розбудову та розвиток соціально-орієнтованої ринкової економіки, про що свідчить динаміка структури видатків зведеного бюджету за період 2005–2010 рр. Найбільша частина видатків зведеного бюджету виділялася на соціальний захист та соціальне забезпечення, та у середньому вона склала 25,1%. Друге місце за величиною фінансування суспільних благ посіла освіта, на яку в середньому витрачалося 20,1% всіх видатків зведеного бюджету. Третє місце за середніми показниками фінансування суспільних благ посідала економічна діяльність – 14,7%, частка якої з 2008 року набула тенденції до скорочення через кризові явища в економіці та гостру нестачу бюджетних ресурсів.

У період 2010–2014 років державна влада неабияку увагу приділяла саме освіті, яка посідала друге місце за величиною фінансування. На надання освітніх суспільних благ в середньому витрачалося 20,5% всіх видатків зведеного бюджету. Сфера економічної діяльності також займала левову частку у видатках зведеного бюджету, що за середніми показниками становила 11,3%, проте у період 2010–2014 рр. спостерігалася тенденція до зниження її частки. Видатки на загальнодержавні функції за середніми показниками збільшилися та склали 12,4%. У 2014 році порівняно з 2013 роком фінансування на сферу оборони збільшилося на 2,3 відсоткових пунктів, що пов'язано із воєнними діями на Сході.

За період правління П. Порошенка динаміка структури видатків зведеного бюджету вказує на те, що тенденція фінансування минулих років зберігається, а саме, першочергову позицію традиційно займає галузь соціального захисту та соціального забезпечення населення. На другому місці за величиною фінансування знаходиться освіта, на яку в середньому витрачалося 17,1% всіх видатків зведеного бюджету. На відміну від попередньої влади, обсяг фінансування галузей освіти та медицини в Україні у вимірі середніх показників суттєво зменшився – на 3,4 та 1,9 відсоткових пункти відповідно, що викликано нестачею бюджетних ресурсів та зміною пріоритетів фінансування основних статей видатків. Натомість обсяг фінансування видаткової частини зведеного бюджету на загальнодержавні функції порівняно із роками правління попереднього Президента в середньому збільшився на 3,3 відсоткових пункти.

Аналізуючи структуру видатків зведеного бюджету з 2019 року можна зробити висновок, що нова влада країни продовжує політику своїх попередників у першочерговості фінансування галузі соціального захисту та соціального забезпечення, проте на її фінансування частка видатків щорічно зменшується. На сферу охорони здоров'я також припадає значна частина видатків зведеного бюджету – 10,2%. У 2020 році порівняно із 2019 роком фінансування галузі охорони здоров'я в середньому збільшилося на 1,6 відсоткових пунктів, або на 47,4 млрд. грн. в абсолютному виразі. Це пов'язано з продовженням реформи системи охорони здоров'я, за Програмою медичних гарантій зокрема, а також у зв'язку із пандемією. Значне місце за середніми показниками фінансування займає сфера освіти – 16,6%, економічна діяльність – 13,9% та надання загальнодержавних функцій – 13,8% відповідно.

Отже, побудова громадянського суспільства в Україні не здійснювалася за одним чітким напрямком. Кожна зміна політичної еліти відбивалася на зміні обсягу та структури суспільних благ. Структура та обсяг фінансування суспільних благ за період перебування при владі різних політичних сил не завжди відповідали перевагам громадян.

Сучасна система видаткової частини зведеного бюджету України, відповідно структура фінансування суспільних благ, недосконала та потребує коригувань. Так, на фінансування соціального захисту та соціального забезпечення витрачається найбільша частка видатків зведеного бюджету, яка останнім часом з року в рік зменшується. Недостатнім є обсяг видатків на економічну діяльність, яка здатна давати поштовх розвитку економіки держави. Зменшено видатки на фінансування освіти та охорони здоров'я в Україні. За рахунок цих бюджетних

ресурсів збільшено фінансування загальнодержавних функцій державою, фінансування громадського порядку, безпеки та судової влади.

Отже, для встановлення стабільності в економічній сфері держави потрібно стримувати зростання питомої ваги видатків зведеного бюджету відносно ВВП. Це зменшить податкове навантаження на населення та підприємництво, зменшить дефіцит державного бюджету України. З метою збільшення ступеню задоволення потреб населення у суспільних благах варто розвивати політичну свідомість та політичну культуру громадян, збільшити рівень фінансової децентралізації в країні. Система видаткової частини зведеного бюджету України, відповідно структура суспільних благ, потребує певних змін задля досягнення максимального ефекту від їхнього функціонування.

Література

1. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України* : монографія / за ред. І. С. Волохової. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2021. 395 с. С. 88–135.
2. Volokhova I., Khomutenko A. *Accounting for the costs of providing social services in ensuring the effectiveness of budget processes*. International Journal of Management. 2020. Vol. 11. Iss. 7. Pp. 600–619.

